

ВІДГУК
офіційного опонента на
дисертацію Фурман Оксани Євстахіївни
“Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату
загальноосвітнього навчального закладу”, подану на здобуття наукового
ступеня доктора психологічних наук
зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Успішна трансформація розвиткових процесів від тоталітарного суспільства до відкритого, демократичного і водночас правового, неможлива без відповідної освітньо-особистісної підготовки громадян, щонайперше дітей і молоді. З об'єктів ідеологічної, педагогічної чи іншої ситуаційно-маніпулятивної взаємодії, вони мають стати повноцінними суб'єктами багатогранного суспільствотворення. Адже культурно-знанневий, а відтак й економічний, занепад нашої країни потребує фундаментального перетворення на громадянсько-державницькому рівні національної освіти і науки, інноваційного реформування гуманітарної сфери українського соціуму.

Повною мірою забезпечити зазначений перехід здатна нова, інноваційно перспективна, модульно-розвивальна освітня модель організації навчання у середній школі, яка за допомогою різноаспектних розвивальних впливів учителя на соціально-культурний простір міжособистісних та міжгрупових стосунків створює особливу соціально-психологічну атмосферу шкільного довкілля, надає учневі паритетно-рольового статусу суб'єкта навчально-виховно-освітньої співдіяльності, формує сприятливий інноваційно-психологічний клімат. Адже створення позитивного клімату – це запорука становлення не лише згуртованого колективу однодумців, а й дієвий засіб сприяння розвитку гармонійної особистості. Зрозуміло, що соціально-психологічний клімат освітньої установи психологічно конструюється поетапно і виявляється у певному просторово-часовому континуумі, у процесі спілкування, в якому реалізуються особистісні та групові інтереси, бажання, мотиви і розв'язуються різні проблемні ситуації (у тому числі внутрішньоособистісні – полімотиваційні, ціннісно-орієнтаційні, Я-концептуальні тощо).

Зважаючи на це, вважаємо, що проблематика дослідження інноваційно-психологічного клімату загальноосвітніх закладів у його системотвірній єдності виокремлених авторкою параметрів – спілкування, впливу, полімотивації, Я-концепції суб'єктів шкільної системи, – є, безперечно, актуальною і перспективною.

Відповідно до зазначеного, дисертантці вдалося на основі методологічно виваженого і ретельно обґрунтованого власного авторського підходу виокремити параметри інноваційно-психологічного клімату. Це дозволило розробити і обґрунтувати план-карту дослідження (с. 27 тексту дисертації) та адекватні моделі-конфігуратори (сс. 93, 108, 126, 160 та ін.), які побудовані, з одного боку, відповідно до системно-мислєдїяльнїсної методологїї Г. П. Щєдровицького, а з іншого, - згїдно з принципами вчинкового пїдходу (М. М. Бахтїн, С. Л. Рубїнштейн, В. А. Роменець, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко).

Окремо варто зазначити, що тема дисертацїйної роботи стосується й мїждисциплїнарного аспекту сучасної психологїї, оскїльки охоплює її сумїжнї науковї розгалуження – вїкову та педагогїчну, соцїальну, органїзацїйну, освїтню психологїю тощо. Це не лише розширює поле наукової психологїї, а й вїдкриває перспективи оновлення та збагачення її методологїчного арсеналу засобів, зокрема для вдосконалення категорїйно-понятїйного апарату.

Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження вїдповїдають тематицї обраної наукової роботи, що розгортається у шести роздїлах, якї послїдовно, взаємопов'язано і логїчно презентують головну ідейну лїнїю авторськи здїйсненого психологїчного дослідження та дедуктивну логїку його розгортання. У дисертацїї коректно витлумаченї методи, наукова новизна отриманих результатів, розкрито їх практичне значення. Список використаних джерел достатньо повно висвітлює проблематику психологїчного дослідження в межах його об'єкта і предмета.

Спецїально пїдкреслимо коректнїсть авторських визначень як інновацїйно-психологїчного клімату (с. 45 дисертацїї), так і його параметрів – психологїчного впливу та його класів (с. 72, 73 дисертацїї), полімотивування як

чинника активізації освітньої діяльності (с. 159), освітнього спілкування та його аспектів (комунікативного, інтерактивного, перцептивного) як різновидів обміну (інформаційного, ділового, смисловчинкового) (с. 216) та позитивно-гармонійної Я-концепції (с. 38, 39) учасників інноваційного навчання, що істотно розширюють предметне поле сучасної вікової та педагогічної психології.

Водночас вивчення базових параметрів цього клімату (впливу, полімотивації, освітнього спілкування) здійснювалося за допомогою адаптованих О. Є. Фурман методик (універсальної тест-карти реалізації мікроклімату (додаток В) і експертної методики наявності макроклімату (додаток Б).

Окрім того, наголосимо на вдало підібраному авторкою дисертації комплексі психодіагностичних методик (адаптовані версії Q-сортування В. Стефенсона, методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, методика діагностики міжособистісних стосунків та уявлень людини про себе Т. Лірі та ін.), що дали змогу системно вивчити центральний параметр інноваційно-психологічного клімату – Я-концепцію та особливості її розвиткового функціонування в учнів контрольних та експериментальних навчальних закладів. У результаті на матеріалі діагностування учнів експериментальних шкіл, ліцеїв, гімназій дисертанткою встановлено, що коли самоуявлення і самовизначення стосується не одного чи двох напрямків діяльності, а багатьох (власне навчальна діяльність, спортивні види діяльності, майбутня справа життя, хобі тощо), то формується складна і стійка Я-концепція. Цю закономірність, що стосується феномена самосвідомості особистості, розглядають і аналізують багато зарубіжних науковців – Ш. Тейлор, Л. Піпло, Д. Сірс та інші. Адже особи із простою Я-концепцією надихаються лише успіхами тієї однієї діяльності, яку здійснюють і в разі її невдачі схильні руйнувати свій Я-образ або не підкріплювати його позитивом, що позначається на пониженій працездатності чи втраті мотивації щодо неї. В разі складної Я-концепції людина радіє перемогам або підтримує себе в ситуації поразки в одному зі здійснюваних видів діяльності, оскільки має

змогу переключитися на інші. У зв'язку з цим авторка констатує, що учні експериментальних навчальних закладів завдяки створенню сприятливого інноваційно-психологічного клімату, мають змогу формувати і розвивати складну Я-концепцію, що сприяє розширенню потенціалу самореалізації юного покоління.

Узагальнені результати дослідження, подані у висновках, повною мірою відображають засадничі положення та завдання дисертації. Зміст та оформлення автореферату виконане відповідно до усіх кваліфікаційних вимог, відповідає тексту дисертаційної роботи та відображає конкретні способи досягнення мети й вирішення наукових завдань.

Основні результати дослідження відображені в 60 одноосібних публікаціях, серед яких: 3 монографії (одноосібні); 27 статей у наукових фахових виданнях, що затверджені МОН України, 6 – в наукових періодичних виданнях інших держав, або у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз; 20 – у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях; одному навчальному посібнику.

Водночас, поряд із позитивною оцінкою роботи, вважаємо за потрібне висловити певні зауваження та побажання.

1. Поняття клімату семантично окреслює поле явищ, що, як зазначає О. Є. Фурман, співвідносяться з поняттями довкілля, середовища, а в психології пов'язуються з соціально-психологічними процесами і явищами, які функціонують у просторі «проміж» (тобто між людьми, групами тощо). З цих позицій дискусійним видається включення в перелік параметрів ІПК такого внутрішньопсихічного феномена (й особистісного утворення), як Я-концепція. Сама авторка у визначенні предмету дослідження справедливо вказує, що параметрами ІПК є психологічний вплив, полімотивація, освітнє спілкування, а позитивно-гармонійна Я-концепція є сукупним результатом, розвиток якого в учасників навчальної взаємодії спричинюється сукупною дією вказаних параметрів ІПК (с. 9). Проте вже в гіпотезі (с. 10) і далі в тексті Я-концепція визначається як «центральна ланка-параметр ІПК». Ми погоджуємось із тим, що позитивна і гармонійна Я-концепція є одночасно вихідною умовою (якщо

йдеться, наприклад, про Я-концепцію педагогів), й результатом впливу здорового ППК на розвиток особистості учнів (якщо йдеться про Я-концепцію останніх), але дискутуємо, що вона є параметром клімату, тобто характеристикою «довкілля». У простір міжсуб'єктної взаємодії, яка формує характеристики клімату, безумовно, як ми гадаємо, потрапляють ефекти дії Я-концепції учасників (їх самоствалень, визнання самоцінності кожного як колективної цінності), але потрапляють сюди в перетвореній формі, а не у вигляді тієї внутрішньоособистісної структури, у формі якої існують у внутрішньопсихічному вимірі (тобто Я-концепції).

2. Досліджуваний О. Є. Фурман психологічний клімат загальноосвітніх закладів названий інноваційно-психологічним. Хотілося б почути авторську теоретико-методологічну позицію щодо слушності поєднання критеріїв інноваційності та психологічності в аналізі складових освітнього простору сучасних шкіл, ліцеїв, гімназій.

3. В науці відомі різні теорії навчальної, педагогічної та учбової діяльності. Однак залишається питання, як саме вони використовуються в дослідженні психологічних параметрів інноваційно-психологічного клімату – як теоретичні засади, як матеріал для метатеоретичного аналізу чи як методологічні засоби пізнання.

4. Зважаючи на велику кількість нововведень, котрі здійснені за етапами лонгітюдного інноваційно-психологічного експерименту, бажано було б деталізувати напрямки та особливості роботи психологічних служб експериментальних закладів.

5. Попри масштабність і ґрунтовність емпіричного дослідження, його опису присвячено лише один розділ дисертації. Вважаємо, що отриманий О. Є. Фурман експериментальний матеріал вартий більш детальної уваги.

Водночас, висвітлені зауваження та побажання мають локальний характер і ніякою мірою не знижують загальну високу оцінку проведеного наукового дослідження Фурман Оксани Євстахіївни.

Вважаємо, що дисертація “Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу” є цілісним,

